

Makale tarihçesi: Alındı: 18 Nisan 2020; Kabul edildi: 12 Mayıs 2020
DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i1.691>

Koronavirüs Salgınının Türkiye'deki Suriyelilere Etkileri Üzerine İlk İzlenimler

Selma Akay Ertürk¹

Öz

Son dokuz yılda Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısı 3,5 milyonu geçmiştir ve bunların büyük bir çoğunluğu kamplar dışında yaşamaktadır. Koronavirüs (Kovid-19) salgını çok kısa bir süre içinde pek çok ülkeyi ve kıtayı etkisi altına almıştır. 11 Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Koronavirüs salgınını küresel bir salgın yani pandemi olarak ilan etmiş ve ülkelerden yayılmayı durdurmak için sıkı önlemler almasını istemiştir. Aynı tarihte 11 Mart 2020'de Türkiye'de ilk Koronavirüs vakası Sağlık Bakanlığı tarafından duyurulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Koronavirüs'un Türkiye'deki Suriyelilere olan sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal etkilerini ve Türkiye'de Suriyelilere yardım eden kuruluşların bu salgın döneminde yani bu acil kriz durumuna verdikleri yanıtları incelemektir. Yerli ve yabancı literatür ile resmi kurumların verilerinden, web sayfalarında paylaştıkları bilgilerden ve medyada çıkan haberlerden faydalanılan bu çalışmada, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin, Koronavirüs salgını döneminde uluslararası sınırları geçme veya Türkiye'de buldukları yerde kalma konusunda karşılaştıkları seçenekler değerlendirilmiştir. Türkiye'deki Suriyeliler Koronavirüs salgını döneminde yerel toplumlun üyeleri gibi, ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır.

Anahtar kelimeler: Türkiye; Suriyeliler; mülteciler; Koronavirüs (Kovid-19); salgın hastalık.

ABSTRACT IN ENGLISH

Early Reflections on the Effects of Coronavirus Pandemic on Syrian refugees in Turkey

In the past nine years, the number of Syrian refugees in Turkey has exceeded 3.5 million, and the vast majority of them live outside the camps. Coronavirus (COVID-19) epidemic has affected many countries and continents in a short time. On March 11, 2020, the World Health Organisation (WHO) declared the COVID-19 as a pandemic and asked countries to take stringent measures to stop spreading. On March 11, 2020, on the same date the Ministry of Health, announced the first case of COVID-19 in Turkey. This study aims to analyze the social, economic, cultural and spatial effects of Coronavirus on the Syrian refugees in Turkey and to examine the response of the institutions and international and local NGO's who support the Syrian refugees in Turkey during this pandemic, that is, in an emergency crisis. In this study, which utilizes the data of official institutions, the information they share on their web pages and the news in the media, options of Syrians in Turkey for crossing international borders or for staying in places where they live in Turkey in time of COVID-19 evaluated. During the Coronavirus outbreak, Syrians in Turkey faced with economic difficulties like members of the local community.

Keywords: Turkey; Syrians; refugees; Coronavirus (COVID-19); pandemic.

¹ Doç. Dr. Selma Akay Ertürk, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye ve University College London, Londra, Birleşik Krallık. E-mail: akayselma@gmail.com.

Bilgilendirme: Bu makalenin daha kısa ve İngilizce versiyonu "Southern Responses to Displacement Project" web sayfasında blog yazısı şeklinde yayınlanmıştır..

Giriş

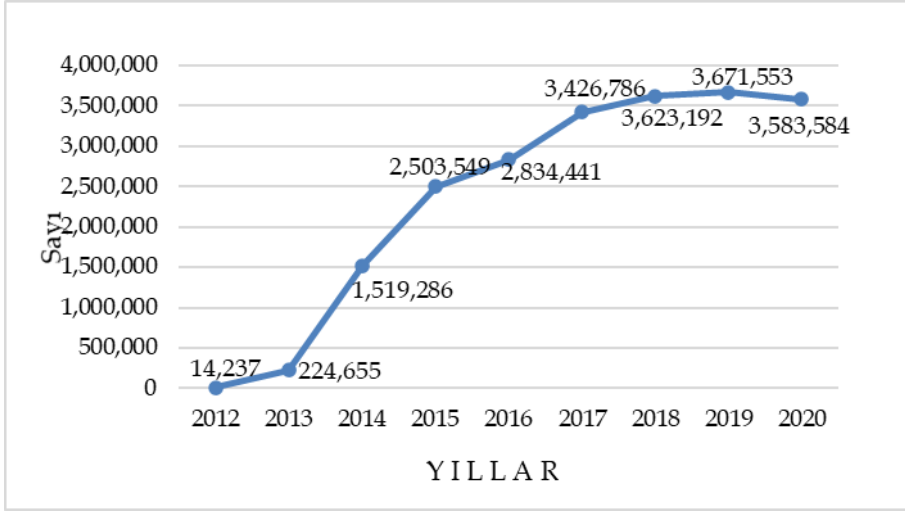
Türkiye'nin, Dünya genelinde en kalabalık mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olma konumu devam etmektedir (UNHCR, 2020a). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) verilerine göre 17 Nisan 2020 tarihi itibarıyla 3.583.584 Suriyeli Türkiye'de geçici koruma kapsamı altında yaşamaktadır. Suriyelilerin 3.520.066'sı Türkiye'nin şehirlerinde, kasabalarında ve köylerinde yerel sakinlerle yan yana, 63.518'i ise kamplarda yaşamaktadır. Kamplarda yaşayan Suriyeliler Türkiye'de, Türkiye-Suriye sınırına yakın beş farklı ilde yer alan yedi kampta barınmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, Koronavirüs'ün Türkiye'deki Suriyeli mültecilere olan etkisini incelemektir. Bu çalışmayı yaparken yerli ve yabancı literatür gözden geçirilmiş, resmi kurumların verilerinden, web sayfalarında paylaştıkları bilgiler ile medyada çıkan haberlerden faydalanılmıştır. Bu bilgiler değerlendirilerek, Koronavirüs'ün Türkiye'de Suriyelileri nasıl etkilediği tartışılmıştır. Ayrıca Suriyelilerin bu salgın hastalıktan korunmalarının sağlanması için mültecilere yerel ve ulusal ölçekte destek veren kuruluşların (kamu kuruluşları, yerel yönetimler, uluslararası ve yerel sivil toplum kuruluşları gibi) bu duruma nasıl yanıt verdiklerini, yani bu süreçte ne gibi faaliyetler yürüttükleri örneklenmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin sığınmacı ve mültecilere karşı uluslararası yükümlülükleri, "1951 Cenevre Sözleşmesi" ve "Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü" çerçevesinde belirlenmiştir (UNHCR; 2020b). Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayan ilk ülkelerden biridir. Ancak Türkiye, 1961 yılında "coğrafi sınırlama" istisnasını uygulayacağını açıklamıştır. Buna göre, Türkiye, Avrupa dışından gelen hiç kimseyi mülteci olarak kabul etmeyecektir. Bu nedenle, günümüzde Suriyeliler Türkiye'de resmi olarak mülteci statüsüne sahip değildir. Türkiye'deki Suriyelilerin statüsü "geçici koruma altındaki yabancılar" şeklindedir. Türkiye'deki resmi kurumların yetkilileri Suriyeliler için "mülteci" veya "sığınmacı" kavramlarını kullanmaktan kaçınmaktadırlar. Sadece "Suriyeliler" şeklinde kullanmayı veya Suriyelileri daha çok "misafir" olarak tanımlamayı tercih etmektedirler. Ancak akademi ve medyada Suriyeliler için daha çok mülteci veya sığınmacı kavramları kullanılmaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre "mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen veya tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir". Suriye'de savaş ve karışıklıklar devam ettiği için de Suriyeliler ülkelerine dönememektedirler. Çünkü dünyadaki diğer mülteciler ve sığınmacılar gibi Suriyeliler de çatışma ortamından kaçarak, Türkiye'de yaşayacağı güvenli

bir ortam aramaktadırlar (Cohen ve Sirkeci, 2011; Sirkeci, 2012; Sirkeci ve Cohen, 2015).

Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 2011 yılında 14.237 iken, 2014 yılında 1.519.286'ya, 2015 yılında 2.503.549'a, 2017'de 3.426.786'ya ve 17 Nisan 2020'de 3.583.584'e ulaşmıştır (Grafik 1). Günümüzde Türkiye'deki Suriyelilerin %98,2'si Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerinde; şehirlerde, kasabalarda ve köylerde, sadece % 1,8'i geçici barınma merkezleri de denilen kamplarda yaşamaktadırlar.

Grafik 1. Yıllara göre Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı

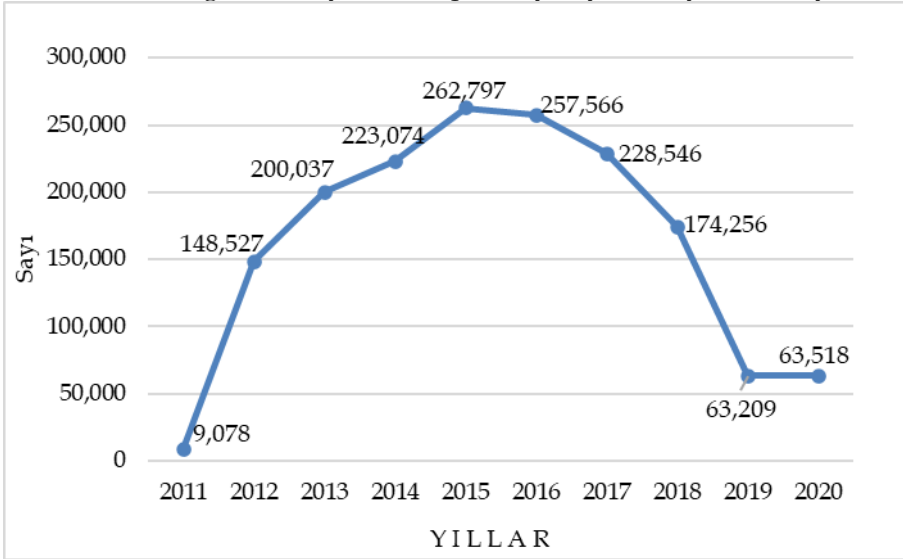
Kaynak: GİGM (17.04.2020)

2011 yılından itibaren Suriye'deki savaştan kaçarak, Türkiye'ye sığınan Suriyeliler ilk olarak Hatay, Gaziantep ve Kilis illerinde kurulan kamplara yerleştirilmişlerdir. Daha sonra Adana, Adıyaman, Kahramanmaraş, Malatya, Mardin, Şanlıurfa ve Osmaniye illerinde de bazıları konteyner kent, bazıları da çadır kent olmak üzere yeni kamplar kurulmuş ve gelenler bu kamplara yerleştirilmişlerdir.

Türkiye'deki kamplarda kalan Suriyeli mültecilerin sayısı yıllar içerisinde değişmiştir. 2011 yılında Türkiye'deki kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı 9,078 iken, 2013 yılında bu sayı 200,037'ye, 2015 yılında ise 262,797'ye yükseldi ve 2016 yılından sonra bu sayı düşmeye başladı (Grafik 2). 2016 yılında Türkiye'nin 10 ilinde 26 geçici barınma merkezi bulunmaktaydı. Bunlardan 20'si çadır kent, 6'sı da konteyner kent şeklindeydi. Suriye'den gelenlerin sayısı çok hızla arttığı için bir süre sonra kamplar yetersiz kalmış, Suriyeliler ilk önce sınır illerinde, daha sonra da tüm Türkiye geneline yayılarak, kamp dışında yerli toplumla birlikte yan yana yaşamaya başlamışlardır. Bu durum pek çok değişimi de beraberinde getirmiştir.

Türkiye’de 2011-2016 yılları arasında Suriyelilere yönelik “açık kapı politikası” uygulanmış ve gelenler ülkeye kabul edilmişlerdir. Ülkemizde Suriyeliler için resmi olarak bir iskan yani yerleştirme planı ve politikası uygulanmamıştır. Bundan dolayı Suriyelilerin Türkiye genelindeki yerleşimi kendiliğinden olmuştur. Suriyeliler, Türkiye’de sadece kayıt altına alındıkları illerde sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanma imkanına ve çalışma izni almak üzere başvuru yapma hakkına sahiptirler. Ancak buna rağmen, zaman içerisinde pek çok Suriyeli, kayıt oldukları illerden ayrılıp, iş imkanlarının daha fazla olduğunu düşündükleri İstanbul (496,438), Gaziantep (450,184), Hatay (438,303), Şanlıurfa (422,470), Adana (246,223), Mersin (210,654), Bursa (175,665), İzmir (145,524), Konya (113,776) ve Ankara (96,459) gibi illerde yaşamayı tercih etmişlerdir (GİGM, 26.03.2020). Günümüzde Suriyeliler en fazla bu şehirlerde yoğunlaşmışlardır. Suriyeliler, yerleştikleri şehirlerde, çok farklı ve karmaşık sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Akay Ertürk, 2020a). Türkiye’deki Suriyeliler yerleşmeyle ilgili sorunlarını çözdükten sonra, hayatta kalabilmek için gelir elde etmek gerektiğinden işgücü piyasasına da dahil olmuşlardır (Lordoğlu ve Aslan, 2015; Tören, 2018). Türkiye’de Suriyeliler çoğunlukla çalışma izni olmadan, kayıtsız ve güvencesiz bir şekilde, bazen zor ve tehlikeli işlerde, daha az ücretlerle ve daha uzun saatler boyunca çalışmaktadırlar (Akdeniz, 2020).

Grafik 2. Yıllara göre Türkiye’de kamplarda yaşayan Suriyelilerin sayıları

Kaynak: GİGM (17.04.2020)

Bir yerden başka bir yere göç etmeyi yani bir mekandan başka bir mekana gitmeyi ve orada yeni bir hayat kurmayı kapsayan nüfus

hareketlerinde sadece insanlar değil o insanların kültürü de yer değiştirmektedir. Dolayısıyla göç eden kişinin ve/veya grubun sahip olduğu kültürel birikim, yeni yerleşilen mekana yansır ve aynı zamanda o mekanı değişime uğratar (Akay Ertürk, 2020a). Ancak yeni yerleşilen yerdeki toplumun yani ev sahibi toplumun da kendi kültürel birikimi, kültürel dinamikleri ve kültürünün yansıdığı mekanın da kendi kültürel coğrafi görünümü vardır (Tümertekin ve Özgüç, 2006). Göç alan ülkenin devleti ve toplumu, göç eden kişinin ve/veya kitlesel olarak göç eden grubun, topluma uyum sağlamasını bekler ve ister. Uyumun sağlanması çok önemlidir çünkü eğer bu sağlanamaz ise kültürel farklılıklardan doğan anlaşmazlıklar, bazı durumlarda iki toplum arasında çatışma potansiyeli yaratma ihtimali olan odak noktalarına da dönüşebilmektedir. Bu durum ise göç alan toplumlarda yabancı düşmanlığına (xenofobia) ve ırkçılığa varan aşamalara kadar ilerleyebilmektedir. Bu sebeple göç ile bunu takip eden etnik ve kültürel çeşitlilikle ilgili bütünleşme meseleleriyle ilgili sorunlar ve zorluklar günümüzde göç alan tüm ülkelerde, çözülmesi gereken konuların başında gelmektedir (Erdoğan, 2015; Utku vd., 2017). 3,6 milyona yakın Suriyelinin de Türkiye toplumuna uyum sağlaması ve ev sahibi toplum olarak Türkiye toplumunun da Suriyelileri kabul etmesi, bir arada yaşamanın gerçekleştirilmesi açısından çok önemlidir. Ancak dokuzuncu yılın sonunda bu durum, halihazırda çözülmesi gereken büyük bir mesele olarak karşımızda durmaktadır (Saraçoğlu ve Belanger, 2019).

Türkiye'deki Suriyelilerin; sayıları, yasal statüleri, nerelerde yaşadıkları, işgücü piyasasındaki durumları, uyum ve toplumsal kabulle ilgili genel bilgilerden sonra aşağıdaki satırlarda Koronavirüs salgınının Türkiye'deki Suriyelilere etkileri üzerine ilk izlenimler paylaşılmaya çalışılacaktır.

Koronavirüs'un yayılmaya devam ettiği dönemde, Türkiye'deki Suriyeliler yaşayacakları yer, gerçekleştirmeyi düşündükleri yolculuklar ve alınacak riskler açısından birbirinden farklı motivasyonlar içerisindeydiler. Bu sebeple de Suriyeliler bu dönemde farklı yerlerde bulunmayı tercih ettiler. Bazı Suriyeliler, daha sonra Türkiye'ye dönmek üzere, Ramazan Bayramını geçirmek için geçici olarak Suriye'ye gitmeye karar verdiler. İkinci grup Suriyeliler, Türkiye'den ayrılıp, Yunanistan'a geçmeyi ve oradan da diğer AB ülkelerine ulaşarak, yeni bir hayat kurmak için harekete geçtiler. Bu iki grubun dışında çoğu Suriyeli ise Türkiye'de mevcut yaşadıkları yerlerde kalma kararı aldılar.

Koronavirüs 2019 yılının sonbaharında ilk olarak Çin'in Wuhan şehrinde tespit edilmiş ve 2020 yılında havayolu ve diğer ulaşım yolları üzerinden tüm Dünya'ya yayılmıştır ve bu yayılmada göçmen nüfuslarının varlığının rol oynayabileceği vurgulanmıştır (Sirkeci ve Yüceşahin, 2020). 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Koronavirüs salgınını küresel bir salgın yani pandemi olarak ilan etmiş ve ülkelerden yayılmayı durdurmak için sıkı önlemler almasını istemiştir (DSÖ, 2020a). Aynı tarihte yani 11 Mart 2020'de Türkiye'de ilk Koronavirüs vakası Sağlık Bakanlığı tarafından

duyurulmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2020). İlk vakadan sonra geçen kırk günlük süre sonrasında Türkiye'de Koronavirüs'e yakalan kişi sayısı 86.000'i geçmiştir. 19 Nisan 2020 tarihindeki Sağlık Bakanlığı verilerine göre Türkiye'de Koronavirüs teşhis edilen hasta sayısı 86.306, vefat edenlerin sayısı 2.078 ve iyileşen kişi sayısı ise 11.976'dır.

Sağlık Bakanı 10 Nisan 2020 tarihinde, bu salgın hastalıkla ilgili paylaşılan istatistiklere, milliyet veya yasal statü ayrımı yapılmadan Türkiye'deki tüm Koronavirüs hastalarının dahil edildiğini belirtmiştir (Yeniçağ, 10.04.2020). Bundan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'de Suriyeli mülteciler arasında Koronavirüs salgın hastalığının görüldüğüne dair resmi makamlarca herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Suriyelilerin bu salgın hastalığın taşıyıcısı veya yayılmasında katkısı olan insanlar olarak algılanmasının önüne geçilmesi, hedef olarak gösterilmemesi ve ayrımcılığa uğramaması açısından bu önemlidir.

Ayrıntılı olarak incelediğimizde 11 Mart 2020 tarihine gelene kadarki ve sonrasındaki süreçte Türkiye'de bulunan Suriyelilerin, uluslararası sınırları geçme veya yerinde kalma konusunda birbirinden farklı üç motivasyon içinde oldukları görülmektedir. Bunun sonucu olarak da Suriyeliler üç farklı eylem sergilemişlerdir. Bazı Suriyeliler, Müslümanlar için kutsal olan üç ayları ve Ramazan Bayramını geçirmek için daha sonra Türkiye'ye dönmek üzere, geçici olarak Türkiye'den Suriye'ye gitmeye karar verdiler. İkinci grup Suriyeliler Türkiye'den ayrılıp, Yunanistan'a geçmeyi ve oradan daha batıdaki AB ülkelerine ulaşarak, yeni bir hayat kurmak için harekete geçtiler. Bu ilk iki grubun dışında bazı Suriyeliler ise Türkiye'de mevcut yaşadıkları yerlerinde kalmayı tercih ettiler. Yerinde kalmayı tercih edenler, hareket halinde olmayı tercih eden diğer iki gruba göre sayıca çok daha fazladırlar. Şimdi Türkiye'deki Suriyelilerin üç eylemine ilişkin senaryoları daha iyi anlamak için tarihleri de vererek, daha ayrıntılı inceleyelim.

Ramazan ve Bayram Ziyaretleri: Suriye'ye Dönüş

Türkiye'de özellikle Türkiye-Suriye sınırına yakın illerde (Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa gibi) yaşayan bazı Suriyeliler, Müslümanlar için kutsal sayılan üç ayların başlangıcı olan 25 Şubat 2020 tarihinden itibaren, bu ayları ve Ramazan ayının tamamı (24 Nisan 2020'da başlıyor-23 Mayıs 2020 Arefe günü bitiyor) ile Ramazan Bayramını (24-26 Mayıs 2020 arasında) kapsayan toplamda yaklaşık 120 günlük bir zaman dilimini, Suriye'deki yakınlarının yanında geçirmek amacıyla ve bayram sona erdikten sonra yeniden Türkiye'ye dönmek üzere Suriye'ye gitmişlerdir. Suriyelilerin bayram ziyaretleri için bu sınır geçişleri daha önceki yıllarda da gerçekleşmiştir. Bu durum, mültecilerin geldikleri ülkeyle bağlarını koparmadıklarını ve orada kalan yakınlarını ziyaret etme isteklerinin devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir (Sahin Mencütek, 2020).

Kısa bir süre içerisinde yaklaşık 2,000 Suriyeli, kutsal üç ayları ve Ramazan Bayramını Suriye'de geçirmek için Öncüpınar ve Elbeyli sınır

kapılarında geçiş yaptığı haberi 5 Mart 2020 tarihinde basına yansımıştır (Çelebioğlu, 2020a). 11 Mart 2020'de Koronavirüs Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edildikten ve Türkiye'de ilk vakanın aynı tarihte bildirim yapıldıktan sonra 12 Mart 2020 tarihinde Türkiye tarafından Türkiye-Suriye sınır kapıları kapatılmıştır (Çelebioğlu, 2020b, Çelebioğlu, 2020c). Koronavirüs salgını önlemleri kapsamında Suriye'ye giriş yapılan sınır kapıları 12 Mart tarihinde kapatılana kadar geçen on beş günlük boyunca Suriyelilerin bu geçişi sürmüştür.

11 Mart 2020 tarihinden sonra Dünya Sağlık Örgütü, ülkeler arasındaki sınır geçişlerinin kapatılmasını, ülkeler arasındaki uçuşların durdurulmasını ve tüm ulaşım yollarının kapatılmasını, eğer ülkeler arasındaki sınırlar geçildi ise on dört günlük karantinede kalınmasını önerdiği ve sonrasında karantinanın devletler tarafından zorunlu kılındığı bir dönemde, yerel yetkililerden izin alarak, Suriyeliler sonrasında geri dönmek üzere, Türkiye'den Suriye'ye geçiş yapmışlardır. Geçiş yapan bu kişilere Suriye'ye geçtikten sonra karantina uygulamasının yapıp yapılmadığı ve geçiş yapan bu mülteciler arasında hasta olanların var olup olmadığı ise bilinmiyor.

18 Mart'ta Türkiye tüm sınırlarını kapattıktan sonra 24 Mart tarihinde Suriye de Koronavirüs salgını nedeniyle sınır kapılarını kapattığını açıklamıştır (DHA, 26.03.2020). Buna göre, Türkiye'den geçici olarak Suriye'ye giden Suriyelilerden bazılarının, Koronavirüs salgını nedeniyle, sınır kapıları kapalı kaldığı sürece Suriye'den Türkiye'ye geri dönüşleri mümkün olmayacaktır. 10 Mart 2020 tarihinde BM de Koronavirüse dolayısıyla Suriye'de çok çeşitli gruplar arasında devam eden savaş için ateşkes çağrısı yapmıştır. Bu çağrıda, savaş dolayısıyla ülkede insanların, harap olmuş olan yerleşmelerde ve ülkenin kuzeybatısındaki kamp alanlarında çok zor koşullarda yaşamaları ve sağlık kuruluşlarının da yetersiz olması sebebiyle Suriye'de bu salgın hastalığın yayılma riskinin çok büyük ve tehlikeli boyutlarda olduğuna dikkat çekilerek, salgınla ilgili olarak hazırlık, önleme ve müdahale faaliyetlerinin planlandığı açıklanmıştır (UNHCR, 2020c).

Umuda Yeni Bir Yolculuk: Türkiye-Yunanistan Sınırı

Çok eski dönemlerden beri Türkiye, Avrupa ile Ortadoğu ve aynı zamanda Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki coğrafi konumu dolayısıyla bu bölgeler arasındaki insan hareketliliğinin de merkezidir. Ayrıca ülkemiz bu farklı bölgeler arasında özellikle Avrupa'ya yönelen göçün önlenmesi ve göçün yönetilmesi gibi konuların da merkezinde yer almaktadır (Sirkeci ve Yüceşahin, 2014; Sirkeci, 2017, Sirkeci, 2017; Yüceşahin ve Sirkeci, 2017).

Türkiye, 28 Şubat 2020 tarihinde ülke genelinde yaşayan mültecilerden, Avrupa Birliği'ne gitmek isteyenleri durdurmayacağını açıklamıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020; Reuters, 2020). Türkiye'de yaşayan bazı

Suriyeliler ile çoğunluğu Afganlardan, Afrikalılardan, Iraklılardan ve İranlılardan oluşan düzensiz göçmenler, bu açıklama yapıldıktan sonra, Pazarkule ve İpsala sınır kapıları başta olmak üzere Türkiye-Yunanistan sınırındaki sınır kapılarına doğru yönelmeye ve sınırdan geçiş yapmak için sınır bölgesinde beklemeye başlamışlardır. Ancak bu dönemde, 2015 yılındaki Suriyelilerin AB'ne geçişinden (Şirin Öner ve Genç, 2015; Yazgan ve diğerleri, 2015) farklı olarak Türkiye-Yunanistan sınırına Suriyelilerden çok, Türkiye'de düzensiz göçmen olarak yaşayan Afganlar, Afrikalılar, Iraklılar ve İranlılar gelmiştir. Bu duyurudan sonra toplam sayısı 10-15 bin civarında olan, Afgan, Afrikalı, Iraklı ve İranlı düzensiz göçmenlerden ve Suriyelilerden bazıları iki ülke arasındaki tampon bölgeye geçiş yapmış, bazıları canlarını tehlikeye atarak, botlarla Meriç Nehrini geçerek, Yunanistan'a geçmeyi başarmıştır. Ancak daha sonra bu mültecilerden bir kısmı, Yunan sınır görevlileri tarafından şiddet de içeren insan onuruna yakışmayacak uygulamalara maruz kalmış ve zorla yeniden Türkiye'ye geri gönderilmiştir (İnsan Haklarını İzleme Örgütü, 2020). Yunanistan, sınır güvenliğini sağladığını belirterek, sınır bölgesinde mültecilere zaman zaman çok sert bir şekilde müdahale etmiştir (Uluslararası Mülteciler Derneği, 2020; OXFAM, 2020). Yunanistan'ın ve AB'nin sınırı açmayacağını ve mülteci başvurularını kesinlikle kabul etmeyeceğini duyurması üzerine binlerce kişi, sınır bölgesinde dışarıda yani doğada, zor şartlar altında yaklaşık on sekiz gün beklemek zorunda kalmıştır. Kızılay (2020a), uluslararası STK'lar, ulusal STK'lar ve belediyeler sınır bölgesinde bekleyen ve çok zor durumda olan bu insanlara; barınma, gıda ve sağlık alanındaki ihtiyaçlarına yönelik yardım ulaştırmak için büyük gayretler göstermişlerdir. Ancak Türkiye'de ilk Koronavirüs vakasının açıklanma tarihi olan 11 Mart 2020 tarihinden bir hafta sonra yani 18 Mart 2020 tarihinde Türkiye, tüm sınır kapılarındaki geçişi durdurduğunu açıklamıştır. Buna göre bazı Suriyelilerin ve diğer düzensiz göçmenlerin, Yunanistan'a ve Bulgaristan'a geçmek için geldikleri sınır kapıları da kapatılmıştır.

18 Mart 2020 tarihinden sonra Koronavirüs salgınının, sınır bölgesinde barınma, beslenme ve temizlik şartlarının çok kısıtlı olduğu çadırlarda veya açık havada kalan Suriyeliler, Afganlar, Afrikalılar, Iraklılar ve İranlılar arasında yayılmasını önlemek amacıyla, Türk yetkililer bu insanların Türkiye-Yunanistan sınırından ayrılmalarını istemiştir. Çadırlar ortadan kaldırılarak, sınırdaki bekleyen mülteciler otobüslerle taşınarak, bu alanlardan uzaklaştırılmış ve geri gönderme merkezlerine götürülmüştür. Kendileri bu merkezlerde on dört gün süreyle karantinada bekletilmişlerdir (GİGM, 2020a).

Koronavirüs'ün dünya genelinde yayılmayı sürdürdüğü bir dönemde gerçekleşen bu olay; Türkiye, Yunanistan ve AB arasında önemli bir krize neden olmuştur. 9 Mart 2020 tarihinde AB ve Türkiye arasında Brüksel'de bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Son gelişmelerle ilgili ve 18 Mart 2016 tarihli

AB-Türkiye Mülteci Mutabakatıyla (Dışişleri Bakanlığı, 2016; Öztürk ve Soykan, 2019) ilgili konularda iki taraflı olarak görüşler bildirilmiş, AB Yüksek Temsilcisi ile Türkiye Dışişleri Bakanı arasında 18 Mart Mutabakatına ilişkin yeni çalışmalar yürütüleceği belirtilmiştir. Ayrıca Yunanistan'ın sınırdaki sığınmacılara müdahaleleriyle ilgili olarak AB Komisyonunun Başkanı, aşırı güç kullanımının hiç bir türünün kabul edilemez olduğunu, tüm müdahalelerin orantılı olması gerektiğini söylemiştir (AB Türkiye Delegasyonu, 2020). Ancak bunun dışında Yunanistan sınırının aynı zamanda AB'nin de sınırı olduğunu ve mültecilerin bu şekildeki bir geçişine izin vermeyeceklerini de belirtmiştir (Jamieson, 2020).

Türkiye-Yunanistan sınırında gerçekleşen bu olay, en temel hak olan sığınma hakkının Yunanistan ve AB tarafından mültecilere tanınmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu olay, "taraf devletlerin" insanların sınırlar arasında sıkışmasına seyirci kalmalarına örnek teşkil etmesi açısından da çok dramatiktir.

10 Mart 2020 tarihinde yani Koronavirüs, DSÖ tarafından pandemi olarak ilan edilmeden bir gün önce Dünya genelinde Koronavirüs teşhisi konulan vaka sayısı toplam 113,702 ve vefat edenlerin sayısı da 4,012'tür. Çin'de (80,924 vaka, 3,140 vefat) ve Uzakdoğu'daki diğer ülkelerden sonra Koronavirüs; İtalya (9,172 vaka, 463 vefat), İspanya (1,024 vaka, 28 vefat), İngiltere (323 vaka, 3 vefat), Fransa (1,402 vaka, 30 vefat) ve Almanya (1,132 vaka, 2 vefat) başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde hızla yayılmaya başlamıştır (10 Mart 2020 tarihli DSÖ'nün ülkelerdeki Koronavirüs vakası sayıları, 2020b).

Koronavirüs salgının başlaması, Türkiye-Yunanistan sınırında yaşanan insanlık dramını, Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de hem siyasette hem de medyada ilk gündem maddesi olmaktan çıkarmıştır.

Koronavirüs Salgını Döneminde Türkiye'de Kalan Suriyeliler

Açıklanan vaka ve ölüm sayıları ışığında Koronavirüs salgınının ülkede yayılmaya başladığının duyulduğu bu dönemde, Bayram için Suriye'ye gitmeyen ve Türkiye-Yunanistan sınırına da gitmeyen, Türkiye'de yaşadıkları yerlerde kalmaya karar veren Suriyeliler de farklı zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Peki bu zorluklar nelerdi? Türkiye'de Suriyelilere yardım ulaştıran resmi kurumlar (UNHCR, Göç İdaresi, Kızılay), belediyeler, yerli ve yabancı STK'lar, Türkiye'deki Suriyelilerin Koronavirüsle ilgili önlemler almalarına ve yaşadıkları zorluklar konusunda ne kadar yardımcı olabildiler? Koronavirüs döneminde Suriyelilerin karşılaştıkları temel zorluklar; barınma, sağlığa ve eğitime erişim, çalışma koşulları, işsizlik ve gelir yetersizliğiyle ilgiliydi. Bundan sonraki bölümde bunları tartışacağız.

Barınma

Başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin tüm illerindeki şehirlerde, kasabalarda ve köylerde yaşayan Suriyelilerin hayatları da Koronavirüs'ten fazlasıyla etkilenmiştir. Türkiye'deki Suriyelilerin büyük bir bölümünün yaşadıkları evler sağlık açısından uygun değildir (Şan ve Küçük, 2018). Maddi imkanları kısıtlı olan Suriyeliler, İstanbul başta olmak üzere çoğu yerleşmede kenar semtlerdeki evlerin bodrum katlarında, dükkanlarda veya terk edilmiş evlerde yaşamak zorunda kalmaktadır (Akay Ertürk, 2020a). Hatta çoğu zaman, masrafları azaltmak için bir dairede iki Suriyeli aile birlikte yaşamlarını sürdürmektedir. Türkiye'de Suriyeli ailelerin ortalama hanehalkı büyüklüğünün 6 kişiden oluştuğu düşünüldüğünde (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2019), sosyal mesafe ve sosyal izolasyon gibi Koronavirüsten korunma imkanlarının kısıtlı hatta imkansız olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca gelirleri çok kısıtlı olması sebebiyle Suriyelilerin, aileleri için yeterli gıda ürünü ile evlerine yeterli miktarda temizlik malzemesi ve koruyucu malzemeler alabilmeleri de oldukça zordur. Çünkü bu salgın hastalık sürecinde Türkiye'de de maske, eldiven ve temizlik malzemelerine ulaşmak zaman zaman zor olmuştur ve ayrıca bunların fiyatlarında da çok artışlar olmuştur.

Çalışma Koşulları, İşsizlik ve Gelirin Azalması

28 Temmuz 2016 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen ve 13 Ağustos 2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6735 sayılı Uluslararası İsgücü Kanunu'na göre Türkiye'de çalışmak isteyen yabancıların (Akay Ertürk, 2015), Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan çalışma izni alması gerekmektedir. Çalışma izni başvuruları aynı Bakanlığa bağlı olan Uluslararası İsgücü Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin de çalışma izni alabilmeleri için kayıt altında olmaları yani 99 ile başlayan kimlik numaralarının yazılı olduğu statülerini gösterir kimlik belgelerinin olması gerekmektedir. Ancak geçici koruma kapsamındaki bir Suriyeliye, çalışma izni alınabilmesi için geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra ve sadece kayıt altında olduğu ikamet ilinde çalışmak üzere, bir işyerinde 1/10 oranında olmak üzere, işverenin talebiyle çalışma iznine başvuru yapılabilir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Mart 2019 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılan açıklamaya göre Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli sayısı 31,185'tir (Erdoğan, 2019). Bu oldukça düşük bir rakamdır.

Daha önce de belirtildiği üzere, Suriyelilerin çoğunluğu kayıt altına alındıkları illerde kalmamışlar ve iş imkanlarının daha çok olduğunu düşündükleri Türkiye'de sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişmiş olduğu illerde yaşamaya karar vermişlerdir. Bu durumda ise çalışma izni başvurusu

yapmak zorlaştığından Suriyeliler çoğunlukla kayıtsız ve güvencesiz bir şekilde, zor şartlarda ve daha uzun süreler boyunca çalışmayı göze almaktadırlar (TİSK, 2015; ILO Türkiye, 2020). Ülkemizde Suriyelilerin çalışma koşulları genel olarak değerlendirildiğinde, Suriyeliler arasında da kayıtdışı ekonomiye doğru bir kayışın söz konusu olduğu, bununla birlikte güvencesizliğin de arttığını söylemek mümkündür (Türk Kızılayı, 2019). Bu durum, yani güvencesiz olma durumunun yarattığı zorluk, Koronavirüs salgınıyla daha da fazla ortaya çıkmıştır.

Koronavirüs salgını diğer ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de ekonomiyi derinden etkilemektedir. Ülke genelinde Koronavirüs salgını önlemleri kapsamında piyasaların durması nedeniyle kapanan ya da kapanma riskiyle karşı karşıya kalan işyerleri ve/veya hizmetlerine ara veren işyerlerinde çalışanlar işlerini kaybetme riskiyle veya işten çıkarılmayla karşı karşıyadırlar. Dünyanın başka göç alan ülkelerinde de görüldüğü üzere göçmenlerin daha kırılğan işlerde çalıştıkları düşünülürse işsizliğin artmasına ve insanların gelirlerinin azalmasına da neden olan Koronavirüs salgınının Türkiye’deki Suriyelileri olumsuz etkileme ihtimali yüksektir.

Başta İstanbul’da olmak üzere, Türkiye’nin diğer yerleşmelerinde Suriyelilerin kendilerinin kurmuş oldukları küçük ve orta ölçekli işletmeler yani girişimler de bulunmaktadır (Shinnar ve Zamantılı Nayır, 2018). Suriyelilerin girişimlerinden bazıları; market, lokanta, kafe, nargile kafe, parfümeri, tatlıcı ve nargile dükkanları gibi küçük işletmelerdir. Koronavirüs salgını bu işletmelerden çoğunun kapanmasına neden olmuştur. Suriyeliler salgın dolayısıyla kapanan işyerlerine verilecek olan desteklere başvurma hakkına sahip değillerdir.

Kendi girişimi olan Suriyeliler dışında işgücü piyasasına katılan çoğunlukla erkek olan Suriyeliler, çoğu zaman kayıtsız bir şekilde vasıfsız işlerde düşük ücretlere ve daha uzun saatler boyunca başta İstanbul, Bursa, Gaziantep, Ankara, İzmir, Adana, Mersin ve Konya gibi büyük şehirler ile Türkiye’nin diğer orta ve küçük ölçekli şehirlerinde; tekstil endüstrisinde (Akbaş ve Ünlütürk Ulutaş, 2018, Korkmaz, 2018), gıda endüstrisinde, ayakkabı imalatı ile inşaat sektöründe (Çınar, 2018) çalışmaktadırlar.

Şehirlerde, kayıtsız bir şekilde işgücü piyasasında zor ve bazen tehlikeli şartlarda, yerli işçilere göre çok az ücretlere çalışan Suriyelilerin bazıları da, Koronavirüs salgını sebebiyle işten çıkarılma riskiyle karşı karşıyadır. Bazı Suriyeli işçiler ise Koronavirüs’e karşı işyerlerinde yeterli önlemler alınmadan çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Türkiye’deki diğer çalışanlar gibi, Suriyeliler de işsiz kalma veya gelirlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar veya bunu halihazırda şu an yaşamaktadırlar. Koronavirüs salgınının, tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de yoksulluğun daha da derinleşmesine neden olacağı düşünülmektedir. Salgın dolayısıyla işyerleri kapandığı için işsiz kalan ve gelir elde edemeyen pek çok Suriyeli mülteci de kiralalarını ödemek, evine yiyecek, temizlik ürünü ve koruyucu

malzemeler almak konusunda büyük zorluklar yaşamaktadır. Kayıtdışı olarak çalıştıkları için bu mültecilerin işsizlik yardımı almak için başvuru yapmaları mümkün değildir.

Ayrıca Suriyeliler köylerde tarımsal faaliyetlerde de yine kayıtsız bir şekilde çalışarak, Türkiye'nin farklı coğrafi bölgelerindeki kırsal alanlarında mevcut olan tarım işçisi açığını bir nebze de olsa kapatmaktadırlar (Akay Ertürk, 2016b). Türkiye'de kırsal kesimde yaşayan ve geçici tarım işçisi olarak çalışan Suriyelilerden bazıları tarım alanlarının kenarlarındaki çadırlarda yaşamaktadırlar (Kalkınma Atölyesi, 2016). Çok sayıda tarım işçisi mültecinin bir arada yaşadığı, temiz suya ve sabuna ulaşmanın zor olduğu bu çadırlar da Koronavirüs salgınının yayılması açısından risk oluşturmaktadır. Bu çadırlarda yaşayan Suriyeliler için Adana ilindeki bazı belediyeler ile kaymakamlıklar (Karataş Kaymakamlığı, 2020) ve STK'lar (Tokyay, 2020) tarafından Koronavirüs'ten korunma önlemleri konusunda bilgilendirme ziyaretleri yapılmış, Arapça broşürler dağıtılmıştır. Ayrıca Suriyeli kadınlar da köylerde tarımsal faaliyetlerde çalışmaktadırlar. İşgücü piyasasına erkek işçilerin yoğun olarak çalıştığı sanayi ve hizmet sektörlerinden farklı olarak tarımda işgücü piyasasına Suriyeli kadınlar daha fazla dahil olmaktadır (Dedeoğlu, 2018; FAO, 2016). Ancak onlar da yine kayıtsız bir şekilde, yerli tarım işçilerine göre daha ucuz ücretlerle daha uzun saatler boyunca çalışmaktadırlar (Kavak, 2016).

Sağlık

Yukarıda da temas edidiği üzere, Türkiye'deki Suriyelilerin bir kısmı, kayıt altına alındıkları ilden farklı bir ilde yaşamaktadırlar. Suriyeli mülteciler sadece kayıtlı oldukları ilde, sağlık ve eğitim hizmetlerinden ücretsiz bir şekilde faydalanma hakkına sahiptirler. Bundan dolayı kendilerinde ortaya çıkabilecek olası bir Koronavirüs hastalığı durumunda Suriyelilerin, sağlık kurumlarından faydalanmaları zorlaşacaktır. Çünkü olası bir Koronavirüs enfeksiyonu durumunda, kayıt altına alındıkları illere geri gönderilmeleri gerekeceğini düşünürlerse, birçok Suriyeli sağlık hizmetlerinden faydalanmak istemeyebilir. Yani Suriyeliler tedavi olmak için hastaneye gitmeme kararı alabilirler. Tıbbi yardım aramadaki gecikmeler de Koronavirüs enfeksiyonunun kötüleşmesine ve virüsün yayılma ihtimalinin artmasına neden olabilir.

Suriyelilerin birçoğu hem Suriye'de yaşadıkları büyük zorluklar sırasında hem de Türkiye'de sığınma arayışı sırasında; barınma, beslenme ve hijyen koşullarının en az olduğu ortamlarda yaşamak zorunda kalmıştır (Bilecen ve Yurtseven, 2018). Bundan dolayı Suriyeliler, toplumdaki diğer dezavantajlı gruplar (gelir düzeyi düşük insanlar ve düzensiz göçmenler) gibi, Koronavirüs ve diğer salgın hastalıklar açısından büyük risk altındadır. 13 Nisan 2020'de Türkiye'de yapılan yeni bir düzenlemeyle Koronavirüs tedavisinin herkes için ücretsiz hale getirilmiş olması olumlu bir gelişmedir (Resmi Gazete, 14 Nisan 2020).

Türkiye’de yaşayan Suriyeliler arasındaki bazı sağlık profesyonellerinin ve diğer Suriyelilerin, Koronavirüs’e karşı Türkiye toplumuyla dayanışma içinde olduğunu gösteren bazı örnekler de medyaya yansımıştır. Örneğin Suriyeli doktorlar Koronavirüs ile mücadeleye destek vermek amacıyla Gaziantep’te önleyici sağlık hizmetlerinde çalışmaya ve şehirdeki belirli noktalarda ateş kontrolleri yapmaya başlamışlardır (Gaziantep Valiliği, 2020; Gaziantep27.net, 2020). Ayrıca Şanlıurfa’da bir sivil toplum kuruluşunun koordinasyonunda, Suriyeliler hem kendileri için hem de yerli toplum için tıbbi maske üretiminde gönüllü olarak çalışmaya başlamışlardır (İHH İnsani Yardım Vakfı, 26.03.2020). Bu örnekler, daha önce 24 Ocak 2020 tarihinde Elazığ’da yaşanan deprem felaketinde olduğu gibi, bu salgın hastalık döneminde de Türkiye toplumunun ve Suriyelilerin birbirine destek olduğunu ve dayanışma içinde olduğunu göstermesi bakımından önemlidirler (Anadolu Ajansı, 26.01.2020).

Eğitim

Bir toplumun nüfusunun yaş ve cinsiyet yapısı, o toplumun sosyal yapısını ve bu sosyal yapıdaki değişimin anlaşılması ve gelecekte nasıl işleyeceğinin tahmin edilmesi açısından önemlidir. Çünkü o toplumun nasıl örgütlendiğini ve nasıl işlediğini anlamak için her bir yaş grubundaki ve cinsiyetteki insan sayısı bize önemli ipuçları verir (Yüceşahin ve Sirkeci, 2017).

Türkiye'deki Suriyelilerin ortalama yaşı 22,5 yıl olup, Türkiye'nin ortalama yaşı olan 31,7'ye göre oldukça gençtir. Türkiye'deki Suriyeli nüfusun yaş gruplarına oranı incelendiğinde; %39'unun 0-14 yaşları arasında, %59'unun 15-64 yaşları arasında ve %2'sinin ise 65 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Ülkemizdeki Suriyelilerin nüfusunun %46'sını oluşturan 1.650.617 kişi 0-18 yaş aralığındadır. Suriyelilerin %52'si yani 1.853.161 kişi 19-64 yaşları arasındadır ve % 2'si yani 72.881 kişi 65 yaş ve üzerindedir. Bu değerlere göre, Türkiye’de yaşayan ve toplam sayısı 3.6 milyona yaklaşan kayıtlı Suriyelilerin %46’sı 18 yaşın altındadır yani çocuklardan oluşmaktadır. Bu sebeple, Suriyeli çocukların sağlığa erişimiyle birlikte eğitim ve öğretime katılması, bu çocukların topluma kazandırılması, uyumun ve toplumsal kabulün sağlanması için çok önemlidir (Bircan ve Sunata, 2015; Yavuz ve Mızrak, 2016). Yüceşahin ve Sirkeci (2017: 208)’nin de belirttiği gibi Türkiye’deki Suriyeli nüfusu genç bir nüfustur, yaşlanan Türkiye nüfusu için işgücü piyasasındaki boşlukları doldurabilecek bir yapıdadır. Ancak aynı zamanda bu genç Suriyeli nüfus (18 yaş altında 1.650.617 kişi), sağlık ve eğitim alanındaki kamu hizmetlerinin düzenlenmesi için ek kaynakları da gerektirecektir.

Koronavirüs salgını öncesinde, Türkiye’de Suriyeli çocuklar arasında okullaşma oranı nasıldı? Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan “2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örneği” araştırmasında 6-17 yaş grubunun okula devam oranları

da incelenmiştir. Buna göre Türkiye'de 6-13 yaş arası Suriyeli kız çocuklarının %78'i ve 6-13 yaş arası oğlan çocukların %74'ü ilkokul veya ortaokula devam etmektedir. Net okullaşma oranı ise lise düzeyinde 14-17 yaş arası kız çocukları arasında %17, 14-17 yaş arası oğlan çocuklar arasında ise %12'dir. Buna göre, Koronavirüs salgını öncesinde Suriyeli çocuklar arasında okullaşma oranının ilkokul ve ortaokul seviyesinde lise düzeyine göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de ilk ve orta öğretimde eğitim gören 600.000'den fazla ve yüksek öğretimde 27.000 civarında Suriyeli öğrenci bulunmaktadır (YÖK, 2020). Koronavirüs salgını için alınan önlemler gereği, Türkiye'de okullar 16 Mart 2020 tarihinde kapatılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), 23 Mart 2020 tarihinden itibaren Türkiye'de eğitim ve öğretimin; ilkokul ve ortaokul seviyelerinde Eğitim Bilişim Ağı (EBA) platformu üzerinden; TV'den ve EBA web sayfası üzerinden online olarak devam ettirilmesine karar vermiştir. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PİKTES) kapsamında uyum sınıflarında eğitim ve öğretim gören Suriyeli öğrenciler, 30 Mart 2020 tarihinden itibaren Koronavirüs salgını nedeniyle "uzaktan eğitim" modeliyle "Uyum için Türkçe" dersleri ile diğer derslerini TRT-EBA TV üzerinde takip etmeye başlamışlardır (PİKTES, 2020). Yükseköğretim'de ise çoğu üniversitede öğretim online olarak devam etmektedir. Buna göre, Suriyeli öğrencilerin de eğitimlerine artık evde sürdürmeleri gerekmektedir. Suriyeli öğrencilerin ev ortamında TV'den veya internet ortamından derslerini takip etmeleri gerektiği için ailelerin TV sahibi olmaları ve internete erişimleri olması önem kazanmaktadır.

Koronavirüs salgını öncesinde Suriyeli ailelerin televizyon sahipliği ve internete erişimi ne düzeydeydi? Ailenin sahip olduğu ev eşyaları ve diğer dayanıklı tüketim malları, ailenin sosyoekonomik seviyesinin göstermesi bakımından önemlidir. "2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örneği" (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2019) araştırmasına göre, Türkiye'de kamp dışında yaşayan Suriyeli ailelerin %14,1'inde ve kamptaki ailelerin %12,9'unda televizyon bulunmaktadır. Bilgisayar sahibi olan ailelerin oranı ise kamp dışındaki ailelerde sadece %6,5 ve kamptaki ailelerde %1,3'tür. İnternet bağlantısı olan ailelerin oranı kamp dışında %42,9 ve kamptaki ailelerde ise %3,4'tür. Yukarıdaki verilere göre Türkiye'deki Suriyeli ailelerin çoğunun TV'si ve internet erişimi yoktur. Bundan dolayı geliri yetersiz olan Suriyeli ailelerin çocukları, bu salgın sürecinde eğitimlerine devam edememe ve geri kalma riskiyle karşı karşıyadır.

Koronavirüs salgını nedeniyle okulların kapanması, kamu kurumlarının ve STK'ların uyum ve toplumsal kabul konusundaki faaliyetlerine ara verilmesi, her yaşta Suriyelinin uyumunun sağlanmasını ve yerel toplumun da Suriyelileri tanınması ve kabul etmesi için yerel bazda yapılan uyum çalışmalarını da sekteye uğratmıştır.

Koronavirus Döneminde Kurumların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Yanıtları

2011 yılında başlayan Suriyelilerin Türkiye'ye sığınma süreci ülkemizde göç ve göç yönetimi konusunda Türkiye'de yeni yasaların çıkarılmasını ve göçün yönetiminde etkin olacak kurumların kurulmasını gerekli kılmıştır. Türkiye'de göç konusunda daha etkin politikalar belirleyebilmek ve uygulayabilmek için yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlisi, 11.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, etkin bir iltica ve göç yönetimini sağlam bir yasal zemine oturtarak, göçmenlerin ve uluslararası koruma arayanların haklarının teminatı olmuştur. Bu Kanunla göçmen ve mülteci haklarının yasal çerçevesi, uluslararası standartlara uygun hale getirilmiştir. Ayrıca bu Kanunla, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 81 ilde, 148 ilçede ve yurtdışında teşkilatlanmasını gerçekleştirmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, göç alanına ilişkin politika ve stratejileri uygulama, bu konularla ilgili kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlama, yabancıların Türkiye'ye giriş ve Türkiye'de kalışları, Türkiye'den çıkışları ve sınır dışı edilmeleri, uluslararası koruma, geçici koruma ve insan ticareti mağdurlarının korunmasıyla ilgili iş ve işlemleri yürütmek üzere faaliyetlerini sürdürmektedir (GİGM, 2020b).

Türkiye'deki yabancılar, göçmenler, geçici koruma altında olanlar, mülteciler ve sığınmacılarla ilgili işlemleri yürüten resmi kurum olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından Koronavirüs salgınına yönelik, ülke genelinde alınması gereken önlemler kapsamında alınan resmi kararlar, genelgeler, yasaklar ve öneriler konusunda Suriyeliler için ve diğer göçmenler, mülteciler ile sığınmacılar için farklı dillerde (Arapça da bu dillerden bir tanesi) broşürler ve kısa videolar hazırlanmıştır. Bu duyurular, Kurum'un web sayfasında ve diğer sosyal medya hesaplarından duyurulmaya çalışılmıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Türkiye'deki Suriyelilerin %90'nundan fazlası şehirlerde yaşamaktadır. Türkiye'deki belediyeler, Suriyelilere destek olmak amacıyla pek çok faaliyette bulunmaktadırlar. Yapısal ve yasal pek çok sorunla karşılaşmalarına rağmen yerel yönetimler, Türkiye'de bulunan Suriyelilere yardım etmeye çalışmaktadırlar. GİGM'nün verilerine göre yarım milyona yakın (496.561 kişi) Suriyelinin yaşadığı İstanbul'da, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı (2020a) Koronavirüsa karşı alınacak tedbirler konusunda beş dilde (Arapça da bu dillerden bir tanesi) broşürler ve animasyon filmler hazırlanması ve bunların İstanbul'da yaşayanlara ulaşması sağlanmıştır. Ayrıca 15 Nisan'dan itibaren İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı (2020b) tarafında Koronavirüs salgın hastalığı sebebiyle maddi açıdan zor durumda olan İstanbullulara yapılacak sosyal yardımlara başvurmak için İstanbul'da kayıt altındaki Suriyelilere de hak tanınmıştır.

Türk Kızılay tarafından göç hizmetleri kapsamında dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın ülkemiz sınırları içerisinde kayıt altında bulunan tüm yabancılara yönelik insani yardım faaliyetleri yürütülmektedir. Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü; İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, AFAD, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ve Birleşmiş Milletler ajansları gibi göç alanında hizmet veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmaktadır. Bu kapsamda Türk Kızılay'ı ülkemizde kayıt altında bulunan ve yardıma muhtaç durumda yaşayan tüm yabancılara yönelik acil yardım ile uyum ve bütünleşme hizmetleri verilmesi, aynı ve nakdi yardım sağlanması, proje ve programların geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumludur (Kızılay, 2020d).

Kızılaykart-SUY (aynı ve nakdi yardım maksatlı dağıtılan akıllı kartlar), çocuk koruma/çocuk dostu alanlar (4-18 yaş grubuna yönelik sunulan psikososyal destek ve beceri geliştirici faaliyetler), toplum merkezleri (kamp dışında bulunan yetişkin ve çocuk nüfusa yönelik meslek ve lisan kursları ile uyum çalışmaları, psikososyal destek, koruma, yönlendirme ve savunuculuk faaliyetleri) ve sınır yardımları faaliyetlerinin (Suriye içerisine ulaştırılmak üzere bağışlanan insani yardım malzemelerinin sınır noktalarından gönderimi) yanı sıra kabul ve barınma ile geri gönderme merkezlerinde sunulan hizmetler Türk Kızılay Göç Hizmetleri Direktörlüğü bünyesinde gerçekleştirilmektedir (Kızılay, 2020c).

Avrupa Birliği'nin (AB) finanse ettiği SUY (Sosyal Uyum Yardımı) Programı; Türk Kızılay, Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında oluşturulan işbirliğiyle uygulanan nakit temelli insani destek programıdır. Uygunluk kriterlerini karşılayan yaklaşık 1.7 milyon Suriyeli yararlanıcı, Kızılaykart-SUY ödeme sistemi üzerinden, hanede kayıtlı her birey için aylık 120 TL yardım almaktadırlar (Kızılay, 2020c).

UNHCR (BMMYK), mültecileri korumak ve mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla yürütölen uluslararası müdahaleye liderlik etme ve bu müdahalenin koordinasyonunu sağlama yetkisiyle 1950 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulmuştur. 1960'dan itibaren BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) sığınma, sığınmacılar ve mülteciler konularında Türkiye ile yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Türkiye ve UNHCR mevcut işbirliğine resmîyet kazandırmak üzere Ev Sahibi Ülke Anlaşması'nı 1 Eylül 2016'da imzalanmıştır. UNHCR'nin Türkiye operasyonu, Ankara'daki merkez ofisinin yanı sıra İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van'daki saha varlığıyla dünyadaki en büyük operasyonlarından bir tanesidir. Türkiye'de UNHCR'nin temel faaliyet alanları; Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, Türkiye'nin Suriye mülteci krizine müdahalesini desteklemek amacıyla yürüttüğü çalışmalara liderlik etmek ve koordinasyonu sağlamak, uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişiler için Türkiye'de mevcut olan koruma ortamını ve sosyal

destek mekanizmalarına erişimi güçlendirmek, Türk yetkililerle yakın işbirliği içerisinde çalışarak, kamplarda ve kentsel alanlarda yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak ve ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesi için kurumsal ve yasal kapasite artırma aktivitelerine destek sağlamak ve katkıda bulunmak şeklindedir (UNHCR Türkiye, 2020).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü dışında, Kızılay (2020b) ve UNHCR Türkiye tarafından da Koronavirüsten korunmak amacıyla Arapça broşürler ve videolar hazırlanmış, bunların Türkiye'deki Suriyelilere ulaşması sağlanmıştır. Pek çok şehirde olduğu gibi, Konya'da da Koronavirüsle ilgili Suriyelilere, Arapça broşürler dağıtılmıştır (Yenikonya, 20.03.2020). Kahramanmaraş'ta Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı semtlerde, salgından korunmak için uyulması gereken kurallar ve alınması gereken önlemlerle ilgili polis tarafından Arapça anons yapılmıştır (Haberler.net, 28.03.2020).

Koronavirüs salgını döneminde kurumların, karşılaştığı en büyük zorluklardan bir tanesi, bu bilgilerin Suriyelilere en kısa sürede ulaşmasının nasıl sağlanacağı ve bu bilgilerin Suriyeliler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığıdır. Ancak tüm bu çabaların yararlı olup olmadığı, salgının önlenmesiyle ilgili bilgilendirmenin Suriyelilere ulaşip ulaşmadığı şu an bilinmemektedir. Bu sebeple, 4 milyona yakın kayıtlı mültecinin yaşadığı ülkemizde, kriz anlarında (salgın hastalık, doğal afet gibi) bu insanlara kendi dillerinde, doğru ve anlaşılır bilginin ulaşması için göçmenlerle iletişim konusunun planlanması ve uygun politikaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de Suriyelilere yönelik çalışmalar yürüten çok sayıda yerel (yaklaşık 48 tane) ve uluslararası sivil toplum kuruluşu (yaklaşık 17 tane) bulunmaktadır². Bu sivil toplum kuruluşları; barınma, sağlık, kayıt işlemleri, hukuki/sosyal destek ve danışmanlık, insani yardım, eğitim, mesleki eğitim, çok amaçlı merkezler, izleme ve denetleme, sınır ötesi koordinasyon, kültür ve sanat, araştırma ve raporlama, konferans ve atölye düzenleme, kadın hakları ve kadın dayanışması gibi çok çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedirler (Aras ve Duman, 2018). Bu sivil toplum kuruluşları; İstanbul, Ankara, Gaziantep, Kilis, Şanlıurfa, İzmir, Adana, Mersin (Sever ve Özerim, 2019), Hatay gibi illerde yoğunlaşmakla birlikte Türkiye genelindeki 17 şehirde çalışmalarını yürütmektedirler. Bunlardan bazıları inanç temelli sivil toplum kuruluşlarıdır (Ager ve diğerleri, 2015; Fiddian-Qasmiyeh, 2011).

Koronavirüs salgının yayılmasını önlemek için Türkiye'de 21 Mart'ta 65 yaş üstü ve 4 Nisan'dan itibaren de 20 yaş altındaki kişiler için sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlandı. Sokağa çıkma yasağı 11 Nisan'da genişletildi, ancak sadece hafta sonları ve 30 büyükşehir ile Zonguldak şehrinde uygulanma kararı alındı. Türkiye'nin 81 ilinde de seyahat kısıtlaması

² STK'ların sayılarıyla ilgili <https://graphcommons.com>'dan faydalanılmıştır

bulunmaktadır. Nitekim 28 Mart'tan itibaren yolcular "Seyahat İzin Belgesi" olmadan iller arasında seyahat edememektedirler.

Ayrıca Koronavirüs salgınından korunma önlemleri kapsamında, Türkiye'de 16 Mart 2020 tarih ve 5361 sayılı genelge ile İçişleri Bakanlığı tarafından, ülkedeki STK'ların, insanları toplu olarak bir araya getiren tüm toplantıları ve faaliyetleri geçici olarak durdurulmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu genelgeye göre Türkiye'de Suriyelilere ve diğer yardıma muhtaç insanlara yardım ulaştırma ve projeler geliştiren tüm STK'lar, faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmışlardır. Koronavirüs salgını gibi, büyük bir afet durumunda, kriz anlarında destek vermek amacıyla kurulmuş olan yardım ulaştırma odaklı çalışan STK'ların, Koronavirüsten korunma tedbirleri kapsamında, sahadan çekilmek zorunda kalması, en çok desteğe ihtiyaç duyan ve toplumun en kırılgan kesimi olan yoksulları, Suriyelileri ve tüm diğer mültecileri daha da savunmasız hale getirmiştir. Bizzat sahada çalışan ve mültecilere yardım ulaştırma STK'ların telefonla veya maille haberleşme şeklinde faaliyetlerine devam etmesi oldukça zordur. Ancak bu kriz döneminde bunu devam ettirmek hayatidir. Gerekli tüm önlemler alınarak, daha önce tespit edilen ihtiyaç sahiplerine ve Suriyelilere, telefonla ulaşarak, yardımların (gıda ve temizlik malzemeleri) ulaştırılması için acil eylem planlarının mutlaka yapılması gerekmektedir. Şu an bir çok STK, ihtiyaç sahiplerine ve Suriyelilere yardım ulaştırmak konusunda faaliyete geçmiştir. Ayrıca Kızılay Kart'tan faydalanan Suriyelilerin her ay için aldıkları maddi desteğin artırılması için de yeni düzenlemelerin yapılmasında yarar bulunmaktadır.

Türkiye'de geçici barınma merkezlerinde yani kamplarda kalan Suriyelilerin Koronavirüs salgınından korunması için neler yapılmıştır? Bundan sonraki satırlarda kamplarda alınan önlemlerden bahsedilmeye çalışılacaktır.

Günümüzde Türkiye'de sınıra yakın beş ilde yedi kampta toplam 63.518 Suriyeli yaşamaktadır. 16 Nisan 2020 tarihli verilere göre Adana Sarıçam'da 21.303, Kilis Elbeyli'de 8.502, Kahramanmaraş Merkez'de 10.838, Hatay Altınözü'de 2.669, Yayladağı'da 3.945 ve Apaydın'da 4.005, Osmaniye Cevdetiye'de 12.256 Suriyeli barınmaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen bu kamplarda, Koronavirüs ile ilgili önlemler kapsamında Suriyelilere; Koronavirüs hastalığı ve hastalıktan korunmayla ilgili bilgilendirmeler yapılmış, Arapça broşürler dağıtılmış ve bu broşürler kampların belirli yerlerine asılmış, kampa giriş-çıkışlar sınırlandırılmış, çok acil durumlar için kampa giriş-çıkış yapmak gerektiğinde ateş ölçümleri yapılmış, maske ve eldiven gibi koruyucu malzemeler ile sağlık ve temizlik malzemelerinden oluşan kitler Suriyeli ailelere dağıtılmış, çocuk parkı vb. gibi ortak kullanım alanları kapatılmış, bu sahalarda ve kampların genelinde dezenfekte işlemleri uygulanmış ve kampta bulunan marketlerden alış-veriş sırasında sosyal mesafeye dikkat edilmesi sağlanmış ve maske takılması zorunlu hale getirilmiştir.

Sonuç

Koronavirüs salgını karşısında Türkiye'deki Suriyelilerin üç farklı motivasyonla hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Bir kısmı geçici olarak Suriye'ye gidip, Ramazan Bayramından sonra Türkiye'ye dönmeyi planlarken, bir kısım Suriyeli ise Yunanistan'a geçip "mülteci" olarak koruma altına alınmak istiyor ve oradan da AB'nin başka bir ülkesinde yeni bir hayat kurmayı planlıyordu. Birinci gruptan bazıları Suriye'ye gitmiştir ancak Türkiye'ye geri dönmeleri Koronavirüs salgını nedeniyle sınırlar kapalı kaldığı sürece mümkün değildir. İkinci gruptakilerin büyük çoğunluğu için Batı Avrupa'ya gitme isteği, hem devletler (Yunanistan, Türkiye ve AB) arasında sağlanan uzlaşma nedeniyle değişen siyasi iklim hem de alınan Koronavirüs salgını önlemleri nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Bu iki grup gibi hareket etmeyen, yani Türkiye'de yaşadıkları mevcut yerde kalmayı tercih eden üçüncü grup Suriyeli ise, Türkiye toplumunun bir bölümü için de geçerli olduğu gibi, ekonomik zorlukların Koronavirüs sebebiyle daha da artması riskiyle karşı karşıyadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu salgın hastalığa yakalanmamak için barınma, beslenme ve hijyen koşullarının en az seviyede olan yerel toplumun en yoksul kesimi gibi, Türkiye'deki Suriyeliler ve yarım milyona yakın düzensiz göçmen (GİGM'e göre 16 Nisan 2020'de sayıları 454.662 kişi) en fazla risk altında olan ve en kırılgan grupları oluşturmaktadırlar.

Göç konusunda politikalar üreten ve uygulayan ülkeler, mültecilere destek veren; yerel toplumlar, uluslararası ve ulusal STK'lar, yerel yönetimler ve akademisyenler, uzun yıllardan sonra ilk defa küresel ölçekli bir salgın hastalıkla yani pandemiyle karşı karşıyadırlar. Devletler, toplumlar, geçici koruma altında olanlar, mülteciler, sığınmacılar ve ülkesi içinde yerinden edilmiş insanlara yardım etmek için çalışan kurumlar ve toplumlar, Koronavirüs salgınına hazırlıksız yakalanmışlardır.

Yaşadığımız çağın Göçler Çağı (Haas ve diğerleri, 2019) olduğu gerçeğine artık yeni bir gerçek daha eklenmesi gerektiği çok açıktır. O gerçek de, şu an yaşadığımız gibi, artık günümüzde her an yeni bir salgın hastalıkla karşı karşıya gelebileceğimiz gerçeğidir. Yani bu salgın hastalıkların, toplumların içinde var olan, onlarla yan yana yaşayan ve aynı zamanda genellikle daha yoksul olan göçmenleri, mültecileri, sığınmacıları ve yerinden edilmiş insanları daha da fazla etkileyeceği gerçeğidir. Bundan dolayı göç yönetimiyle ilgili hususlar ele alınır iken güvenlik kaygılarından çok sağlık, eğitim, şehirleşme, yerel yönetimleri güçlendirme, sosyal koruma, toplumsal cinsiyet, yoksullukla mücadele, kriz yönetimi, göçmenlerle iletişim ve iklim değişikliği gibi konuların da dikkate alınması gerekmektedir.

Ayrıca yoksullar gibi toplumların en kırılgan grubunu oluşturan göçmenler, geçici koruma altında olanlar, mülteciler, sığınmacılar ve ülkesi içinde yerinden edilmiş insanlar için politikalar üretilirken, planlamalar yapılırken ve bizzat sahada yardımlar ulaştırılır iken hem yardım

sağlayıcılarının hem de bu grupların salgın hastalıklardan korunması, ihtiyaçlarının belirlenmesi ve ihtiyaçların sahiplerine ulaştırılmasında işbirliğinin ve dayanışmanın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ager, J., Fiddian-Qasmieh, E. and Ager, A. (2015). 'Local Faith Communities and the Promotion of Resilience in Contexts of Humanitarian Crisis,' *Journal of Refugee Studies*, 28 (2): 202- 221.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2020). Suriyelilerin çalışma izni almasına dair <http://calismaizni.gov.tr/calisma-izni-hakkinda/gecici-koruma/> Son erişim 25.03.2020.
- Akay Ertürk, S. (2015). A geographical assessment of labour immigration in Turkey. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 521-531. <https://j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/view/3337>
- Akay Ertürk, S. (2016a). Refugees in the agricultural sector: some notes on Syrians in Hatay province, Turkey. İçinde: Corrado A., Castro C., Perrotta D. (der.), *Migration and Agriculture Mobility and change in the Mediterranean area*. London: Routledge, sf. 168-180.
- Akay Ertürk, S. (2020a). Taking refuge in time, space and place: The case of Syrian refugees in Turkey, *Southern Responses to Displacement Project Blog*. <https://southernresponses.org/2020/02/28/taking-refuge-in-time-space-and-place-the-case-of-syrian-refugees-in-turkey/>
- Akay Ertürk, S. (2020b). Syrian refugees and the transformation of Turkey's rural areas, *Southern Responses to Displacement Project Blog*. <https://southernresponses.org/2020/03/06/syrian-refugees-and-the-transformation-of-turkeys-rural-areas/>
- Akbaş, S., Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İsgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1 (56), 167-192.
- Akdeniz, E., (2020). Suriye savaşının gölgesinde mülteci işçiler, Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.
- Anadolu Ajansı. (2020). Elazığ depreminde dayanışma, 26.01.2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-quake-victims-call-syrian-rescuer-hero-/1714875> Son erişim 27.03.2020.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu. (2020). Türkiye ve AB arasında 9 Mart 2020 tarihinde Brüksel'de mültecilerle ilgili olarak yapılan ortak toplantıyla ilgili <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan-ile-brukselde-yaptigi-gorusmenin-ardindan-konsey-baskani> Son erişim 13 Nisan 2020.
- Bilecen, B., & Yurtseven, D. (2018). Temporarily protected Syrians' access to the healthcare system in Turkey: Changing policies and remaining challenges. *Migration Letters*, 15(1), 113-124. <https://doi.org/10.33182/ml.v15i1.344>
- Bircan, T., & Sunata, U. (2015). Educational Assessment of Syrian Refugees in Turkey. *Migration Letters*, 12(3), 226-237. <https://doi.org/10.33182/ml.v12i3.276>
- Cohen J. H., ve Sirkeci, I. (2011). *Cultures of Migration The Global Nature of Contemporary Mobility*, University of Texas Press.
- Çelebioğlu, R. (2020a). Öncüpinar'dan 2 bin Suriyeli, bayram için ülkesine gitti, 05.03.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/uncupinardan-2-bin-suriyeli-bayram-icin-ulkesine-gitti-41461693> Son erişim 07.03.2020.
- Çelebioğlu, R. (2020b). Suriyelilerin bayram için ülkesine gidişlerine Koronavirüs engeli, 12.03.2020 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/suriyelilerin-bayram-icin-ulkesine-gidislerine-corona-virus-engeli-41467104>
- Çelebioğlu, R. (2020c). Öncüpinar ve Elbeyli sınır kapılarından sivil geçişler durduruldu, 18.03.2020. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/uncupinar-ve-elbeyli-sinir-kapilarindan-sivil-gecisler-durduruldu-41471641> Son erişim 22.03.2020.
- Çınar, S. (2018). İnşaat İsgücü Piyasasında Yeni Aktörler ve Yeni Çatışmalar: Türkiyeli İşçilerin Gözünden Suriyeli İnşaat İşçileri, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1 (56),121-138.

- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinde Yoksulların Rekabetine, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1 (56), 37-68. <http://www.calismatoplum.org/sayi56/dedeoglu.pdf>
- Dedeoğlu, S. (2018). Tarımsal Üretimde Göçmen İşçiler: Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1 (56), 37-68.
- DHA. (2020). Suriye, Koronavirüs nedeniyle sınır kapılarını kapattı 24.03.2020 <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/suriye-corona-virus-nedeniyle-sinir-kapilarini-kapatti-41476534> Son erişim 26.03.2020.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016). Dışişleri Bakanlığı'nın 18 Mart 2016 Mütabakatına ilişkin açıklaması http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-sorucevaplari.tr.mfa
- Dışişleri Bakanlığı. (2020). Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye-Yunanistan sınırındaki gelişmelere dair açıklaması 28 Şubat 2020, http://www.mfa.gov.tr/sc_-14_ulkemizdeki-gocmen-ve-siginmacilar-hk-sc.tr.mfa
- DSÖ. (2020a). Koronavirüs pandemi açıklaması, 11.03.2020. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19--11-march-2020> Son erişim 29.03.2020.
- DSÖ. (2020b) Dünya Sağlık Örgütü 10 Mart 2020 tarihinde belirli ülkelerde Koronavirüs vakaları ve vefat sayıları https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200310-sitrep-50-covid-19.pdf?sfvrsn=55e904fb_2 Son erişim 01.04.2020.
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M.M. (2019). Türkiye'deki Suriyeli mülteciler, Konrad-Adenauer-Stiftung. <https://www.kas.de/documents/283907/7339115/Türkiye%27deki+Suriyeliler.pdf/aca9d37-7035-f37c-4982-c4b18f9b9c8e?version=1.0&t=1571303334464>
- FAO (2016). National Gender Profile of Agricultural and Rural Livelihoods Turkey Country Gender Assessment Series, Ankara. <http://www.fao.org/3/a-i6192e.pdf> Son erişim 18 Nisan 2020.
- Fiddian-Qasmiyeh, E. (2011). 'Faith-Based Humanitarianism in Contexts of Forced Displacement,' *Journal of Refugee Studies*, 24(3): 429-439.
- Gaziantep Valiliği. (2020). Suriyeli Doktorlardan Koronavirüs ile Mücadeleye Destek, 23.03.2020 <http://www.gaziantep.gov.tr/suriyeli-doktorlardan-koronavirus-ile-mucadeleye-destek>, Son erişim 25.03.2020.
- Gaziantep27.net (2020). Gaziantep'te Suriyeli doktorlardan Koronavirüs taraması, 26.03.2020. <https://www.gaziantep27.net/suriyeli-doktorlardan-korona-virus-taramasi-536543h.htm> Son erişim 28.03.2020.
- GİGM. (2020a). 5848 mülteci Pazarkule'den uzaklaştırılarak, otobüslerle taşınıp, geri gönderme merkezlerine götürülmüştür. 31.03.2020. <https://twitter.com/Gocidaresi/status/1244884202425929729/photo/1>
- GİGM. (2020b). <https://www.goc.gov.tr/hakkimizda> Son erişim 05.04.2020.
- Haas, H., Castles S., ve Miller M. J. (2019) *The Age of Migration*, 6th Edition, Macmillan Education.
- Haberler.net. (2020). Polisten Suriyelilere 'koronavirüs' anonsu, 28.03.2020. <https://www.haberler.com/video/polisten-suriyelilere-korona-virus-anonsu-13061875-videosu/> Son erişim 2.4.2020.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). 2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/2018_TNSA_SR.pdf Son erişim 10.04.2020.
- ILO Türkiye. (2020). Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler Raporu, ILO Türkiye Ofisi, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf Son erişim 28.03.2020.

- İçişleri Bakanlığı. (2020a). 81 İl Valiliğine Koronavirüs Tedbirleri Konulu Ek Bir Genelge Daha Gönderildi, 16.03.2020. <https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-koronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi> Son erişim 18.03.2020.
- İçişleri Bakanlığı. (2020b). 65 Yaş ve Üstü ile Kronik Rahatsızlığı Olanlara Sokağa Çıkma Yasağı Genelgesi, 21.03.2020. <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsızligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi> Son erişim 25.03.2020.
- İHH İnsani Yardım Vakfı. (2020). Türkiye'ye Şanlıurfa'da vefa borcu için maske üretiyorlar. 26.03.2020 <https://www.ihh.org.tr/haber/turkiyeye-vefa-borcu-icin-maske-uretiyorlar> Son erişim 29.03.2020.
- İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2020). Greece: Violence Against Asylum Seekers at Border Detained, Assaulted, Stripped, Summarily Deported 17.03.2020 <https://www.hrw.org/news/2020/03/17/greece-violence-against-asylum-seekers-border> Son erişim 29.03.2020.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020a). İBB'den Koronavirüs'e Karşı Beş Dilde Bilgilendirici Animasyon. 20.03.2020 <https://www.ibb.istanbul/News/Detail/36585>. Son erişim 22.03.2020.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2020b). İstanbul Belediye Başkanlığı'nın Suriyelilerin sosyal yardıma başvuru portalı, <https://sosinc.ibb.gov.tr> Son erişim 18.04.2020.
- Jamieson, A. & Kirsten Ripper, Alasdair Sandford. (2020). <https://www.euronews.com/2020/03/03/greece-migrant-crisis-is-an-attack-by-turkey-on-the-eu-austria> 04.03.2020. Son erişim 05.04.2020
- Kalkınma Atölyesi. (2016). Türkiye'de Mevsimlik Tarımsal Üretimde Yabancı Göçmen İşçilerin Mevcut Durumu, Yoksulluk Nöbetinden Yoksulların Rekabetine, Ankara. <http://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Raporlar/TURKCE/03/YOKSULLUK%20NÖBETİNDEN%20YOKSULLARIN%20REKABETİNE.pdf> Son erişim 25.03.2020.
- Karataş Kaymakamlığı. (2020). Koronavirüs (Covid-19) tedbirleri kapsamında Tarım İşçileri ve Suriyeli vatandaşlara broşür dağıtıldı, 01.04.2020. <http://www.karatas.gov.tr/koronavirus-covid-19-tedbirleri-kapsaminda-tarim-iscileri-ve-suriyeli-vatandaslara-brosur-dagitildi> Son erişim 05.04.2020.
- Kavak, S. (2016). Syrian refugees in seasonal agricultural work: A case of advers incorporation in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 54, 33-53. <https://doi.org/10.1017/npt.2016.7>
- Kızılay. (2020a). Avrupa'ya geçmek isterken mağdur olan göçmenlere Kızılay yardımı, 06.03.2020. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/5011>, Son erişim 11.03.2020.
- Kızılay. (2020b). Kızılay'ın Koronavirüs'ten korunma konusunda Arapça web sayfası, Arapça broşür ve videolar <https://www.kizilay.org.tr/corona/index-ar.html> Son erişim 12.04.2020.
- Kızılay. (2020c). Kızılaykart-SUY ile ilgili bilgiler <http://kizilaykart-suy.org/TR/index.html> Son erişim 22.03.2020.
- Kızılay. (2020d). <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri> Son erişim 10.04.2020.
- Korkmaz, E. E. (2018). Türkiye'de Tekstil Sanayisinin Sosyal Taraflarının Multeci İşçilerin İstihdamına Bakışı, *Çalışma ve Toplum*, 2018/1 (56), 93-120.
- Lordoğlu, K., & Aslan, M. (2015). ARAŞTIRMA - SAHA NOTLARI: Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014. *Göç Dergisi*, 2(2), 249-267. <https://doi.org/10.33182/gd.v2i2.565>
- OXFAM. (2020). OXFAM reaction to situation at the Greek border with Turkey, <https://www.oxfam.org/en/press-releases/oxfam-reaction-situation-greek-border-turkey> Son erişim 01.04.2020.
- Öztürk, N.Ö. ve Soykan, C. (2019). Üçüncü Yılında AB - Türkiye Mutabakatı: Hukuki Bir Analiz, 3 Ekim 2019. <https://tr.boell.org/tr/2019/10/03/ucuncu-yilinda-ab-turkiye-mutabakati-hukuki-bir-analiz> Son erişim 26.03.2020.
- PİKTES. (2020). <https://piktes.gov.tr/Haberler/Details/271> Son erişim 04.04.2020.
- Resmi Gazete. (2020). 1 Mart 2020 itibariyle Türkiye'de herkese koronavirüs tedavisi ücretsiz olacak. 14 Nisan 2020. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200414-16.pdf> Son erişim 16.04.2020.

- Reuters. (2020). <https://www.reuters.com/article/us-syria-security/turkey-says-it-will-let-refugees-into-europe-after-its-troops-killed-in-syria-idUSKCN20L0GQ> 27.02.2020 Son erişim 05.03.2020.
- Sağlık Bakanlığı. (2020). Türkiye’de 11.03. 2020 tarihinde ilk Koronavirüs vakası açıklaması. <https://www.saglik.gov.tr/TR,64397/uc-bakan-koronavirus-bilim-kurulu-toplantisinin-ardindan-aciklama-yapti.html> Son erişim 25.03.2020.
- Sahin Mencütek, Z. (2020). Emerging Transnational Practices and Capabilities of Syrian Refugees in Turkey. *Migration Letters*, 17(1), 125-138. <https://doi.org/10.33182/ml.v17i1.852>
- Saraçoğlu, C. ve Belanger, D. (2019). Loss and xenophobia in the city: contextualizing anti-Syrian sentiments in Izmir, Turkey, *Patterns and Prejudice Journal*, Volume 53, Issue 4, 363-383. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2019.1615779>
- Sever, B. C., & Özerim, M. G. (2019). The role of non-state actors (NSAs) regarding Syrian refugees in Mersin, Turkey. *Migration Letters*, 16(3), 463-471. <https://doi.org/10.33182/ml.v16i3.667>
- Shinnar, R. S., and Zamantılı Nayır, D. (2019). Immigrant Entrepreneurship in an Emerging Economy: The Case of Turkey. *Journal of Small Business Management*, 57(2), 559-575. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/jsbm.12408>
- Sirkeci, I. (2012). Transnasyonal mobilite ve çatışma - Transnational mobility and conflict. *Migration Letters*, 9(4), 353-363. <https://doi.org/10.33182/ml.v9i4.121>
- Sirkeci, I. (2017). Turkey’s refugees, Syrians and refugees from Turkey: a country of insecurity. *Migration Letters*, 14(1), 127-144. <https://doi.org/10.33182/ml.v14i1.321>
- Sirkeci, I., ve Yucesahin, M. M. (2020). Coronavirus and Migration: Analysis of Human Mobility and the Spread of Covid-19. *Migration Letters*, 17(2), 379-398. <https://doi.org/10.33182/ml.v17i2.935>
- Sirkeci, İ. ve Cohen, J.H. (2015). Hareketlilik, Göç, Güvensizlik, İdeal Kent, *Kent Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, 8-21.
- Sirkeci, İ. ve Yücesahin, M.M. (2014). Türkiye’de Göç Çalışmaları, *Göç Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.110. <https://doi.org/10.33182/gd.v1i1.545>
- STK’ların sayılarıyla ilgili bilgi içeren portal https://graphcommons.com/graphs/0711e621-a8c5-4651-a1d6-33106c7bb3f1?filters=%255B%257B%2522type%2522%253A%2522hide_isolated%2522%257D%255D&show=filter
- Şan, M. K., & Küçük, M. (2018). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması-Ayrışması. *Göç Dergisi*, 5(2), 185-204. <https://doi.org/10.33182/gd.v5i2.603>
- Şirin Öner, N. A., & Genç, D. (2015). Vulnerability leading to mobility: Syrians’ exodus from Turkey. *Migration Letters*, 12(3), 251-262. <https://doi.org/10.33182/ml.v12i3.278>
- TİSK. (2015). Türk iş dünyasının Türkiye’deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri, Hazırlayanlar M. M. Erdoğan, C. Ünver, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Ankara. <https://www.tisk.org.tr/yayin/46661-turk-is-dunyasinin-turkiyede-suriyeliler-konusunda-gorus-beklenti-ve-onerileri---2010.pdf>
- Tokay, M. (2020). Kalkınma Atölyesi: Koronavirüs salgınıyla mücadelede mevsimlik işçiler de gözetilmeli, 06.04.2020. <https://tr.euronews.com/2020/04/06/kalkinma-atolyesi-koronavirus-salginiyla-mucadelede-mevsimlik-isciler-de-gozetilmeli> Son erişimi 08.04.2020.
- Tören, T. (2018). Documentation Report: Syrian refugees in the Turkish Llabour market, Kassel University Press, ISBN: 978-3-7376-0450-5, 2018, 68 Seiten (ICDD Working-Papers Heft/Paper No. 22) <https://www.upress.uni-kassel.de/katalog/abstract.php?978-3-7376-0450-5>
- Tümertekin, E., Ozgüç, N. (2006). Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türk Kızılay. (2019). Turkish Red Crescent and World Food Programme (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. Ankara, Turkey. <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/70508>

144 Koronavirüs Salgınının ve Türkiye'deki Suriyelilere Etkileri

- Uluslararası Mülteciler Derneği Raporu. (2020). Avrupa sınırında yaşanan gelişmeler araştırma ve gözlem raporu. <https://www.umhd.org.tr/wp-content/uploads/2020/03/AVRUPA-SINIRINDA-YASANAN-GELISMELER-1.pdf>
- UNHCR (2020b) Cenevre Sözleşmesi <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> Son erişim 15.04.2020.
- UNHCR Türkiye. (2020). <https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr> Son erişim 10.04.2020.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> Son erişim 01.04.2020.
- UNHCR. (2020a). Turkey, Regional Refugee and Resilience Plan in Response to the Syria Crisis Report, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/74179> Son erişim 01.04.2020.
- UNHCR. (2020c). UNHCR'nin COVID-19 açıklaması, 10.03.2020. <https://www.unhcr.org/neu/35317-un-refugee-agency-steps-up-covid-19-preparedness-prevention-and-response-measures.html> Son erişim 16.03.2020.
- Utku, D. E., K.O. Unutulmaz, İ. Sirkeci (der.) (2017). *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow*. Londra: Transnational Press London.
- Yavuz, Ö., & Mızrak, S. (2016). Acil Durumlarda Okul Çağındaki Çocukların Eğitimi: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği. *Göç Dergisi*, 3(2), 175-199. <https://doi.org/10.33182/gd.v3i2.578>
- Yazgan, P., Utku, D. E., & Sirkeci, I. (2015). Syrian Crisis and Migration. *Migration Letters*, 12(3), 181-192. <https://doi.org/10.33182/ml.v12i3.273>
- Yeniçağ Gazetesi.(2020). Yeniçağ sordu, Bakan Koca yanıtladı: Korona vakalarına sığınmacılar dahil mi? <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/yenicag-sordu-bakan-koca-yanitladi-274743h.htm> 10.04.2020. Son erişim 12.04.2020.
- Yenikonya. (2020). Konya'da koronavirüs ile ilgili Arapça broşür dağıtıldı. 20.03.2020 http://www.yenikonya.com.tr/guncel/konyada_koronavirus_ile_ilgili_arapca_brosur_dagitildi-1319148 Son erişim 23.03.2020.
- YÖK. (2020). Türkiye'deki üniversitelerde okuyan Suriyeli öğrenci sayısı. <https://istatistik.yok.gov.tr> Son erişim 02.04.2020.
- Yucesahin, M. M. ve Sirkeci, I. (2017). Demographic gaps between Syrian and the European Populations: What do they suggest?, İçinde: *Turkey's Syrians: Today and Tomorrow*, D.E. Utku, K.O. Unutulmaz, İ. Sirkeci (der.), Londra: Transnational Press London, sf.187-211.

EXTENDED ABSTRACT IN ENGLISH

Early Reflections on the Effects of Coronavirus Pandemic on Syrian refugees in Turkey

Turkey continues to host the highest number of refugees throughout the world (UNHCR, 2020a). The country was officially hosting 3.583.584 Syrian refugees. 3.520.066's of Syrian refugees in Turkey live in cities, towns and villages, 63.518 of them live in seven camps in five provinces which are near to the Turkish-Syrian border (March 26, 2020). With different perspectives on migration and mobility, including different visions of how to achieve a good life, in this study we tried to explore some of the ways that different groups of Syrian refugees have been affected by the Coronavirus pandemic. Coronavirus pandemic has affected many countries and continents in a short time. On March 11, 2020, World Health Organisation (WHO) declared the COVID-19 as a pandemic, and asked countries to take stringent measures to stop spreading. On March 11, 2020, on the same date the Ministry of Health, announced the first case of COVID-19 in Turkey. This study aims to analyze the social, economic, cultural and spatial effects of Coronavirus on the Syrian refugees in Turkey and to examine the response of the institutions and international and local NGO's who support the Syrian refugees in Turkey during this pandemic, that is, in an emergency crisis. In this study, which utilizes the data of official institutions, the information they share on their web pages and the news in the media, options of Syrians in Turkey for crossing international borders or for staying in places where they live in Turkey in time of COVID-19 evaluated. In the time of COVID-19, as before the eruption of the pandemic, Syrian refugees in Turkey have held highly diverse opinions about how, and where, they wish to live, today and in the future. They have continued to make, and be affected by, diverse decisions relating to migration and mobility, including the following three approaches. The first one is Ramadan visits and border closures. As in previous year in early-2020 some Syrian refugees had been planning to spend some or all of the Muslim holy months - including the month of Ramadan and the celebrations of Eid al-Fitr- in Syria and then to return to Turkey. For as long as the Syrian-Turkish border remains closed, Syrians will be unable to either return to Turkey, or seek to cross the border for the first time in search of refuge, as people in Syria continue to flee ongoing hostilities and violence in the country. The second one is seeking another way: the Turkish-Greek border. After living with a "temporary protection status" for nine years in Turkey, many Syrian refugees tried - and indeed were encouraged - to reach the Turkish-Greek border to try to seek asylum in Greece with the hope of then reaching another EU country to build a new life in time of COVID-19. The third one is staying in Turkey in the time of COVID-19. Throughout this period, the vast majority of Syrian refugees have decided to stay in the place they live in Turkey. However, as COVID-

19 has continued to spread, Syrian refugees in Turkey have come to face different challenges in the country. During the Coronavirus outbreak Syrians in Turkey faced with economic difficulties like members of the local community.